

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.15.08>

Пархоменко П.І.

к.ю.н.,

*доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національний університет «Чернігівська політехніка»,*

голова

Бахмацький районний суд Чернігівської області

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ «БАРНАХУС»

Постановка проблеми. Правосуддя, дружнє до дитини, має ряд специфічних ознак, які його відрізняють від правосуддя за участі дорослих. Особливо це стосується умов і середовища, в якому опиняється дитина, що вимагає від держави вживати спеціальних заходів як організаційного, так і правового характеру. Такі заходи потрібно спрямувати на втілення в практичну площину механізмів, за допомогою яких можливо забезпечити дітям, які зазнали різних видів жорстокого поводження, отримання належної оцінки, лікування та підтримки, запобігти травматизації внаслідок повторних співбесід із працівниками різноманітних служб тощо.

Одним зі шляхів втілення вказаного елемента правосуддя, дружнього до дитини, є запровадження в Україні моделі «Барнахус», що є новим інститутом і не має як чітких підходів з її організації, так і належного правового регулювання.

8 квітня 2021 року проєкт Ради Європи «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні» спільно з Міжвідомчою координаційною радою з питань правосуддя щодо неповнолітніх презентував «Правовий аналіз роботи моделі «Барнахус» в Україні». Мета дослідження полягала в огляді й аналізі української правової системи, що стосується запровадження та роботи моделі «Барнахус» і має вплив на неї. З метою окреслення сучасного стану в Україні, виявлення наявних прогалин і надання конкретних рекомендацій

для українського контексту було проведено детальний аналіз законів і нормативних актів на відповідність міжнародним стандартам, включаючи стандарти Ради Європи й стандарти якості «Барнахус» [1].

В Україні з'явиться пілотний центр «Барнахус» для дітей, які постраждали від насильства або стали свідками насильства. Перший центр відкриється на Вінниччині спільними зусиллями Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Вінницької обласної державної адміністрації та Міжнародного благодійного фонду «Українська фундація громадського здоров'я», а також як результат узгодженої роботи членів Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх – Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства соціальної політики, Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Координаційного центру з надання правової допомоги й Національної поліції [2].

Наведене вимагає більшої уваги до порядку організації описуваної моделі у сфері правосуддя, дружнього до дитини, і обговорення наявних правових засад для її впровадження, а також розробки нових.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблемі окремих елементів захисту прав дитини, а особливо питанню опитування дитини, в тому числі й організації місця такого опитування, була присвячена увага багатьох дослідників із різних галузей знань.

Зокрема, це можна прослідкувати з роботи педагога О.В. Нечеснюк, психологів Н.Е. Мілорадової, О.І. Федоренко.

За дорученням Департаменту захисту прав дитини Директорату протидії дискримінації правовий аналіз роботи «Барнахус» в Україні підготували Олівія Лінд Халдорссон і Тамара Бугаєць [3].

Виділення не вирішених раніше частин проблеми. Проте дослідження вказаних фахівців більшою мірою стосувались окремих аспектів порядку опитування дитини або організації місця такого опитування, оцінки загального міжнародного досвіду функціонування моделі «Барнахус» і можливості її впровадження в Україні. Але вони не відбивали конкретних кроків з організації та впровадження на практиці такої моделі, шляхів вдосконалення її правового регулювання.

Формулювання завдання дослідження. Метою та завданням статті є теоретичне дослідження та аналіз міжнародних стандартів і національного правового регулювання запровадження моделі «Барнахус», за допомогою якого можна сформулювати пропозиції, що сприятимуть її організації та функціонуванню у сфері захисту прав дитини. Новизна роботи полягає в тому, що в ній зроблена спроба обґрунтувати доцільність і можливість впровадження в Україні моделі «Барнахус» як однієї з важливих інституцій у сфері правосуддя, дружнього до дитини.

Виклад основного матеріалу. «Барнахус» (у перекладі з ісландського – «будинок для дітей») відомий як передова, створена в інтересах дитини міждисциплінарна й міжвідомча модель реагування на потреби дітей – жертв і свідків жорстокого поводження [4].

Мета «Барнахусу» полягає в тому, щоб кожна дитина могла отримати скоординовану й ефективну допомогу, а також запобігти повторному травмуванню під час розслідування та судового розгляду [5, с. 7].

У зв'язку із чим для дієвої організації опитуваної моделі нам необхідно визначити, які

підходи її запровадження будь відповідати українському контексту.

Наприклад, проводячи дослідження щодо оцінки техніко-економічного обґрунтування моделі «Барнахус» в Україні, його автори звернули увагу на те, що не існує чіткого визначення міждисциплінарних і міжвідомчих служб, що підтримують дітей – жертв і свідків насильства. У різних національних контекстах створено різні типи послуг міждисциплінарних і міжвідомчих служб і моделі «Барнахус» залежно від правових систем, соціальних структур, культурних традицій і професійної практики. У багатьох країнах відбувається поступовий процес формування щораз більш комплексних і добре налагоджених міждисциплінарних і міжвідомчих служб [6, с. 12].

Досвід різних країн свідчить, що шляхи виникнення «Барнахус» та їх побудови різняться від країни до країни, а іноді навіть і в межах однієї країни. У різних «Барнахусах» є відмінності між цільовими групами, в розподілі ролей та обов'язків, а також у встановленні меж співпраці партнерів під час виконання їх основних функцій. Це стосується, наприклад, того, який фахівець проводить інтерв'ю, які матеріали судово-медичної експертизи беруться до розгляду та як виявляється терапевтична й медична допомога [5, с. 2].

Так само, за нашою думкою, в Україні існує потреба поступового запровадження міждисциплінарної моделі «Барнахус». Досить гарним кроком у такому є реалізація пілотного проєкту у Вінницькій області, про який ми вже згадували. У найближчих планах – відкриття такого закладу в Миколаєві. Також опрацьовується ініціатива запуску аналогічних центрів у Чернівецькій, Тернопільській та Одеській областях [7]. Саме за їх допомогою можна буде побачити наявні можливості, підводні течії та організаційно-законодавчі перешкоди, подоланням яких і можна зайнятися в результаті пілотування.

Одразу звернемо увагу, що натепер ми не маємо спеціального законодавства, яке б регулювало функціонування зазначеної моделі.

Дієвим кроком у вдосконаленні правового регулювання моделі «Барнахус» могло б стати закріплення певних законодавчих положень, навіть у вигляді загальної норми, в Проєкті Закону «Про юстицію, дружню до дитини» [8], який після його прийняття став би серйозним законодавчим підґрунтям для функціонування такої моделі.

Далі хотіли б підкреслити, що у випадку відсутності спеціальних законодавчих норм організації та функціонування моделі «Барнахус» основою для його запровадження можуть стати міжнародні стандарти, які відповідно до статті 9 Конституції України [9] та статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [10] тощо можуть бути джерелом права й частиною національного законодавства України.

Так, відбиття принципів роботи моделі «Барнахус» можна прослідкувати з Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (2010 рік), Керівних принципів щодо дій в інтересах дітей у системі кримінального правосуддя (2010 рік), Рекомендаціях для соціальних служб, які діють в інтересах дітей (2011 рік) тощо.

Наприклад, документ «Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей», у Підрозділі «Свідчення та заяви дітей» містить положення, які вказують, що опитування дітей із метою отримання інформації та доказів у справі має бути проведено спеціально навченим фахівцем.

А Конвенція Ради Європи № 201 про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція) в статті 35 «Опитування дитини» містить положення про те, що кожна держава має вжити необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення:

- проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;
- проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному й прилаштованому для таких цілей приміщенні;

– проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для таких цілей;

– проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо й де це доцільно;

– якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це вкрай необхідне для цілей кримінального провадження;

– можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше.

Значення міжнародного досвіду може стати першим правовим підґрунтям на національному рівні за відсутності чітко визначеної правової бази, буде корисним для пілотних проєктів і розробки нової національної правової бази, оскільки він демонструє той факт, що для формування міжвідомчих і міждисциплінарних служб можна застосовувати схожі методики й алгоритми.

Натепер для можливості впровадження описуваної моделі під час жвавих дискусій розроблено два документи:

1. Положення про Центр захисту й соціально-психологічної підтримки в процесі правосуддя дітей, які постраждали від або стали свідками насильства (модель «Барнахус»), яке дає визначення описуваній моделі, окреслює його завдання, принципи й напрями діяльності.

2. Порядок реалізації пілотного проєкту щодо захисту й соціально-психологічної підтримки в процесі правосуддя дітей, які постраждали від або стали свідками насильства (модель «Барнахус»). Порядок встановлює механізм координації міжвідомчої та міждисциплінарної співпраці в реалізації пілотного проєкту щодо захисту й соціально-психологічної підтримки в процесі правосуддя дітей, які постраждали від або стали свідками насильства, який впроваджується на базі Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх.

Документи не мають характеру нормативних актів, а являють собою своєрідні домов-

леності зацікавлених суб'єктів, в основу яких покладені як міжнародні стандарти, так і деякі положення національного законодавства в питанні допиту дитини.

Висловимо думку, що їх розробка під час здійснення перших кроків із впровадження в Україні моделі «Барнахус» є необхідним засобом для унормування діяльності створюваних інституцій, але для посилення їх нормативного впливу потребує затвердження на рівні центральних органів виконавчої влади.

Запровадження в Україні моделі «Барнахус» не повинно стати «конкурентом» наявним моделям опитування в «Зеленій кімнаті» або в «інших приміщеннях, дружніх до дитини», які повинні функціонувати як єдина система у сфері правосуддя, дружнього до дитини.

Водночас як під час обговорення згадуваних вище Порядку й Положення, так і в процесі підготовки фахівців, які будуть залучені під час роботи в моделі «Барнахус», жоден з учасників не став противником її запровадження в Україні.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Проводячи узагальнення викладеному, висловимо декілька практичних і теоретичних пропозицій, які, за нашою думкою, допомогли в реалізації моделі «Барнахус» в Україні та, як наслідок, стали одним з елементів утілення в життя правосуддя, дружнього до дитини.

По-перше, запровадження описуваної моделі має більше переваг, ніж недоліків, але потребує законодавчого регулювання, що допоможе визначитись з її правовим статусом. Хоча норми чинного законодавства не передбачають існування відповідного Центру

для дітей, але його впровадження на першому етапі буде здійснюватись у формі пілотування. Проте діяльність мультидисциплінарної команди ґрунтується на нормах чинного законодавства, складовою частиною якого є міжнародні стандарти у сфері правосуддя, дружнього до дитини.

По-друге, сферу діяльності моделі «Барнахус» не потрібно обмежувати лише проблемою допиту дитини-потерпілої або дитини-свідка під час кримінального провадження. Навіть із боку фінансової організації окремих «Барнахусів» і сфер, які підпадають під дію правосуддя, дружнього до дитини, доцільним було розв'язання в «Барнахусі» питань, пов'язаних з опитуванням дітей, які потрапили у сферу адміністративних правопорушень як потерпілі, а іноді й свідки. Також «Барнахус» міг би стати майданчиком для проведення психологічних експертиз за участі дітей, соціальної реабілітації дітей тощо.

По-третє, спеціалісти, які будуть брати участь у роботі «Барнахусу», утворюють міждисциплінарну команду фахівців, які працюють із дітьми на основі принципів якнайкращого забезпечення інтересів дитини, захисту особистого життя дитини; поваги до честі, гідності дитини й неупередженого ставлення до неї; недопущення дискримінації дитини; індивідуалізації підходів до дитини, у тому числі з урахуванням вікових особливостей; комплексності реагування на потреби дитини; багатопрофільного підходу; проведення процедур у найкоротший строк; спеціалізації; конфіденційності.

Детальніша дискусія у вказаній сфері може стати подальшим кроком для наукового пошуку й дієвим інструментом для вдосконалення чинного законодавства.

Анотація

Стаття присвячена проблемі втілення в життя такого елемента правосуддя, дружнього до дитини, як модель «Барнахус», що є новим інститутом і не має як чітких підходів з організації, так і належного правового регулювання.

Проведено теоретичне дослідження та аналіз міжнародних стандартів і національного правового регулювання запровадження моделі «Барнахус», за допомогою якого можна сформулювати пропозиції, що сприятимуть її організації та функціонуванню у сфері захисту прав дитини.

У роботі зроблена спроба обґрунтувати доцільність і можливість впровадження в Україні моделі «Барнахус» як однієї з важливих інституцій у сфері правосуддя, дружнього до дитини.

Наголошено, що мета «Барнахусу» полягає в тому, щоб кожна дитина могла отримати скоординовану й ефективну допомогу, а також запобігти повторному травмуванню під час розслідування та судового розгляду.

Звернуто увагу, що натепер ми не маємо спеціального законодавства, яке б регулювало функціонування зазначеної моделі. Дієвим кроком у вдосконаленні правового регулювання описуваної моделі могло б стати закріплення певних законодавчих положень, навіть у вигляді загальної норми, в Проекті Закону «Про юстицію, дружню до дитини», але у випадку відсутності спеціальних законодавчих норм організації та функціонування моделі «Барнахус» основою для її запровадження можуть стати міжнародні стандарти.

Зроблено висновки, що запровадження описуваної моделі має більше переваг, ніж недоліків, а її впровадження на першому етапі буде здійснюватись у формі пілотування.

Автор підкреслює, що сферу діяльності моделі «Барнахус» не потрібно обмежувати лише проблемою допиту дитини-потерпілої або дитини-свідка під час кримінального провадження. Навіть із боку фінансової організації окремих «Барнахусів» і сфер, які підпадають під дію правосуддя, дружнього до дитини, доцільним було б розв'язання в «Барнахусі» питань, пов'язаних з опитуванням дітей, які потрапили у сферу адміністративних правопорушень як потерпілі, а іноді й свідки. Також «Барнахус» міг би стати майданчиком для проведення психологічних експертиз за участі дітей, соціальної реабілітації дітей тощо.

Спеціалісти, які будуть брати участь у роботі «Барнахусу», утворюють міждисциплінарну команду фахівців, які працюють із дітьми на основі принципів якнайкращого забезпечення інтересів дитини; захисту особистого життя дитини; поваги до честі, гідності дитини й неупередженого ставлення до неї; недопущення дискримінації дитини; індивідуалізації підходів до дитини, у тому числі з урахуванням вікових особливостей; комплексності реагування на потреби дитини; багатопрофільного підходу; проведення процедур у найкоротший строк; спеціалізації; конфіденційності.

Ключові слова: модель «Барнахус», права дитини, опитування дитини, якнайкращі інтереси дитини, правосуддя, дружнє до дитини, міжнародні стандарти.

Parkhomenko P.I. Organizational and legal principles of introducing the “Barnahouse” model

Summary

The article is devoted to the problem of implementing such an element of child-friendly justice as the Barnachus model, which is a new institution and lacks both clear approaches to its organization and proper legal regulation.

Theoretical research and analysis of international standards and national legal regulation of the Barnachus model have been conducted, with the help of which it is possible to formulate proposals that will promote its organization and functioning in the field of protection of children's rights.

An attempt is made to substantiate the expediency and possibility of introducing the Barnachus model in Ukraine as one of the important institutions in the field of child-friendly justice. It is emphasized that the purpose of Barnachus is to ensure that every child can receive coordinated and effective care, as well as to prevent re-injury of the child during the investigation and trial.

It is noted that today we do not have special legislation that would regulate the functioning of this model. An effective step in improving the legal regulation of the described model could be the enshrinement of certain legal provisions, even in the form of a general rule, in the Draft

Law “On Child-Friendly Justice”, but in the absence of special legislation on the organization and functioning of the Barnachus model. international standards can be used for its implementation.

It is concluded that the introduction of the described model has more advantages than disadvantages and its implementation in the first stage will be carried out in the form of piloting.

The author emphasizes that the scope of the Barnachus model should not be limited to the issue of interrogation of a child victim or child witness during criminal proceedings. Even from the point of view of the financial organization of individual Barnachus and areas subject to child-friendly justice, it was advisable in Barnachus to address the issue of interviewing children who have been involved in administrative offenses as victims and sometimes as witnesses. Barnachus could also become a platform for psychological examinations with the participation of children, social rehabilitation of children, and so on.

Specialists who will take part in the work of Barnachus form an interdisciplinary team of specialists who work with children on the basis of the principles of the best interests of the child, protection of the child’s privacy; respect for the honor, dignity and impartiality of the child; non-discrimination of the child; individualization of approaches to the child, including taking into account age features; complexity of responding to the needs of the child; multidisciplinary approach; carrying out procedures as soon as possible; specialization; privacy.

Key words: Barnachus model, children’s rights, child survey, best interests of the child, child-friendly justice, international standards

Список використаних джерел:

1. Офіс Ради Європи в Україні. Презентація Аналізу нормативно-правової бази України щодо впровадження моделі Барнахус. Київ, Україна, 8 квітня 2021 р. *Council of Europe* : web-site. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/presentation-of-the-analysis-of-the-legal-framework-regarding-the-implementation-of-the-barnachus-model-in-ukraine>.
2. ЮНІСЕФ допоможе відкрити перший в Україні центр для дітей, які постраждали від насильства. Пресреліз. 20 грудня 2020 р. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/barnachus>.
3. Правовий аналіз роботи моделі «Барнахус» в Україні, який підготували Олівія Лінд Халдорссон і Тамара Бугаєць за дорученням Департаменту захисту прав дитини Директорату протидії дискримінації Ради Європи. 58 с. *Національна академія внутрішніх справ* : веб-сайт. URL: https://www.nai.au.kiev.ua/images/news/img/2021/04/090421_9.pdf.
4. Wenke D., Heiberg T. Enabling Child-sensitive Justice: The Success Story of the Barnachus Model and its Expansion in Europe, Stockholm, The PROMISE Project Series. 2017. URL: <https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/promise-enabling-child-sensitive-justice.pdf>.
5. Оливия Линд Хальдорссон. Детский круг. Стандарты качества «Барнахус». Руководство для междисциплинарной и межведомственной работы с детьми, ставшими жертвами и свидетелями жестокого обращения. Краткий обзор. Секретариат Совета Государств Балтийского моря и «Детский круг» (Child Circle). 61 с.
6. Дослідження Ради Європи. Захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Техніко-економічне обґрунтування тестування моделі Barnachus в Україні. Січень 2018 року. 74 с.
7. В Україні запрацюють центри Барнахус по роботі з дітьми-потерпілими та свідками злочинів. Пресреліз. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/v-ukrayini-zapratsyuyut-tsentry-barnachus-po-roboti-z-ditmy-poterpilymy-ta-svidkami-zlochyniv/>.

8. Проюстицію, дружню до дитини: Проект Закону від 04 червня 2021 р. № 5617. База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137 (дата звернення: 17.07.2021).
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 01 жовтня 2010 р. № 72/1. Спеціальний випуск. С. 15. Ст. 2598.
10. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. № 1906-IV / Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 17 вересня 2004 р. № 35. С. 11. Ст. 2317.